

Szklane trumny i urny. Szkło w obrzędach pogrzebowych

MGR ADAM WŁODARCZYK

AKADEMIA SZTUK PIĘKNYCH IM. EUGENIUSZA GEPPERTA WE WROCŁAWIU, WYDZIAŁ CERAMIKI I SZKŁA

SŁOWA KLUCZOWE

szklane urny, szklane trumny, szklane sarkofagi, szkło kostne, szkło mleczne, cmentarze, tafefobia, American Glass Casket Company, James W. DeCamp, Pierre Giraud

KEYWORDS

glass urns, glass coffins, glass sarcophagi, bone glass, milk glass, cemeteries, tafephobia, American Glass Casket Company, James W. DeCamp, Pierre Giraud

STRESZCZENIE

Specyficzna kruchość szkła przypomina ulotność ludzkiego losu. Szkło może stać się metaforą dla przemijania, ale pozwala też zajrzeć na drugą stronę życia i utrzymać kontakt ze zmarłym. Dlatego szklany wątek przewija się przez stulecia w obrzędach pogrzebowych. Od szklanych urn starożytnych rzymian, w których składali prochy najbliższych, przez chrześcijańskie relikwiarze i szklane sarkofagi z nienaruszonymi ciałami świętych, aż po wyszukane szklane trumny z początku XX w., czy ekstrawaganckie pochówki celebrytów i polityków. Szkło jest obecne w ostatniej drodze człowieka z tego świata i trwa z nim w wieczności, opierając się upływowi czasu.

SUMMARY

Glass coffins and urns. Glass in funeral rites

The specific fragility of glass resembles the transience of human fate. Glass can become a metaphor for transience, but it also allows us to look at the other side of life and keep in touch with the deceased. Therefore, the glass thread has been going through the centuries in funeral rites. From the glass urns of the ancient Romans, in which they laid the ashes of their loved ones, through Christian reliquaries and glass sarcophagi with intact bodies of saints, to sophisticated glass coffins from the beginning of the 20th century or extravagant burials of celebrities and politicians. Glass is present in the last journey of man from this world and lasts with him in eternity, resisting the passage of time.

WSTĘP

Śmierć fascynuje i jednocześnie przeraża ludzkość od zarania dziejów. Baśnie i podania ludowe pełne są mroku, nadprzyrodzonych mocy i brutalnych scen. Jednym z osobliwych wyrazów fascynacji przekraczaniem progu świata żywych i umarłych, jest motyw szklanej trumny znany z opowieści o Śpiącej Królownie czy baśni Braci Grimm.¹ W każdej legendzie kryje się ziarno prawdy a szklane urny i sarkofagi stanowią prawdziwe, choć niszowe zjawisko w historii szkła. Wykonywano je na specjalne zamówienia, głównie do

przechowywania i ekspozycji szczątków świętych lub najważniejszych dostojników państwowych. Zdarzały się okresy, gdy były w powszechnym użyciu lub stanowiły ekstrawagancką alternatywę dla tradycyjnych, drewnianych trumien.

DAWNO, DAWNO TEMU...

Pierwsze znane przykłady użycia szkła do przechowywania zwłok pochodzą ze starożytnego Rzymu. Obowiązujący wówczas obyczaj kremacji ciała zmarłego, determinował konieczność przechowywania popiołów w specjalnym naczyniu. Opracowana przez rzymian technika dmuchania szkła na puszczeli² ułatwiła proces produkcji szklanych naczyń i pociągnęła za sobą znaczny wzrostu ich popularności. Szklane urny kremacyjne powstawały w okresie I–IV w. n.e. Najczęściej były niewielkich rozmiarów, miały pękaty brzusiec, wiele z nich posiadało symetrycznie rozmieszczone uchwyty służące do przenoszenia oraz niewielką pokrywkę zamykającą naczynie od góry. W starożytnych katakumbach odnaleziono wiele tego rodzaju naczyń, w których do dziś szczelnie zamknięte są szczątki ówczesnych obywateli Rzymu.

Gdy w 313 r. Cesarz Konstantyn Wielki ogłosił edykt mediolański³ nadając równość chrześcijaństwu względem innych wyznań, zapoczątkował rozwój tej młodej jeszcze wówczas religii. Pod panowaniem Teodozjusza I Wielkiego (379–395) w 380 r., w wyniku edyktu tesalońskiego⁴ chrześcijaństwo stało się oficjalną religią Cesarstwa Rzymskiego. Jednak panujący od samego początku

Rys. 1. Ilustracja z islandzkiej wersji językowej baśni Braci Grimm, *Królowna Śnieżka*, 1852 r.

1. Baśń *Szklana Trumna*, https://www.grimmstories.com/pl/grimm_basnie/szklana_trumna

2. O. Drahotova, *Szkło Europejskie*, 1984 Warszawa 1984, s. 14.

3. <https://encyklopedia.pwn.pl/haslo/edykt-mediolanski;3896583.html>

4. <https://pl.khanacademy.org/humanities/world-history/ancient-medieval/christianity/a/roman-culture>

Fot. 1 i 2. Starożytne szklane urny pogrzebowe, I w. n.e., źródło: wikimedia, domena otwarta.

wśród wyznawców Jezusa absolutny zakaz kremacji ciał, jako wyraz pogaństwa i praktyka niezgodna z wiarą w zmartwychwstanie ciał na Sąd Ostateczny, był prawdopodobnie najsilniejszym hamulcem, który na całe wieki powstrzymał produkcję szklanych urn kremacyjnych nie tylko w Cesarstwie, ale też w innych krajach przyjmujących chrześcijaństwo. Ich miejsce zastąpiły kamienne i drewniane sarkofagi oraz trumny, w których składano ciała zmarłych.

W PROCH SIĘ NIE OBRÓCISZ

Począwszy od I Soboru Nicejskiego (325 r.⁵), na którym ustanowiono kult relikwii świętych⁶, w okresie średniowiecza zrodziło się na nie wzmoczone zapotrzebowanie. Nakaz był podyktowany względami praktycznymi: w ten sposób chroniono szczątki świętych przed bezczeszczeniem i grabieżą ze strony ludów pogańskich⁷, ale stał się też częścią „promocji” kościoła jako instytucji i poszczególnych kościołów, parafii czy zakonów jako jednostek. Relikwia podnosiła rangę miejsca, w którym była przechowywana, przyciągała pielgrzymów, pątników, dawała wiernym poczucie, że są i uczestniczą w czymś jeszcze bardziej mistycznym, niż do tej pory. Była w pewnym sensie namacalnym dowodem wiary i świętości. Stąd właśnie części ciał świętych: kości, zęby, włosy lub fragmenty ich odzieży, stały się obiektem powszechnego kultu. Zapotrzebowanie było tak wielkie, że w średniowieczu zaczęto dopuszczać się fałszerstw na masową skalę i handlowano spreparowanymi relikwiami.

Przez następne stulecia otaczane czcią ciała dostojników kościoła oraz świętych, składano w bogato zdobionych sarkofagach, eksponując je na widok publiczny. By ułatwić wiernym bezpośredni kontakt z relikwiami w ścianach trumien i relikwiarzy umieszczano fiolki, tuby i niewielkie wizjery ze szkła lub kryształu górskiego. Wraz z rozwojem możliwości technologicznych produkcji większych tafli szklanych, małe okienka zwiększały swoje wymiary i wkrótce przekształciły się w szklane trumny i sarkofagi. Brak jest informacji by konkretne huty wyspecjalizowały się w produkcji tego rodzaju obiektów. Z racji unikatowego charakteru tych zabytków można przypuszczać, że raczej zamawiano poszczególne elementy u rzemieślników, a szkło w formie tafli w najbliższej hucie. Analizując istniejące

5. <https://encyklopedia.pwn.pl/haslo/Sobor-Nicejski-I;3977042.html>

6. <https://gloria.tv/post/AUeXBaZeyKdG4stSuHyxzUnUL>

7. <https://www.niedziela.pl/artukul/25459/O-kulcie-swietych-i-relikwii>

8. <http://archiwum.wiz.pl/1999/99113800.asp>

9. Św. Rita, Bazylika św. Rity w Cascii; Relikwiarz św. Jana Bosco; św. Karol Boromeusz, Katedra w Mediolanie, św. Zyta z Lukki, bazylika San Frediano; św. Jan Maria Vianney, św. Katarzyny Labouré, Chapelle Notre-Dame de la Médaille Miraculeuse, Paryż; św. Ojciec Pio, kościół Matki Bożej Łaskawej, San Giovanni Rotondo; św. Bernadeta Soubirous, Sanktuarium w Nevers; św. Benedykt.

10. <https://wroclaw.wyborcza.pl/wroclaw/1,142076,20903312,kim-jest-krolewna-w-szklanej-trumnie-maciejewska.html?disableRedirects=true>

przykłady, można wnioskować, że szkło było montowane w sposób adekwatny (gwoździe, drewniane listwy, ołowiane profile, jubilerskie mocowania) do materiału konstrukcyjnego relikwiarza w formie sarkofagu. Już od XVII w. pannała moda na kosztowne i bogato zdobione trumny metalowe, w które czasami wstawiane było przeszklone okienko. W takich trumnach pochowano w kościele Franciszkanów w Krośnie przyrodnie ro-

dzeństwo Annę i Stanisława Oświęcimów. Legenda głosi o łączącej ich gorącej miłości, dla której przeszkodę stanowiły więzy krwi. By ją obejść Stanisław udał się do Rzymu, aby uzyskać od papieża dyspensę na zawarcie małżeństwa. Jednak gdy wrócił, serce Anny nie wytrzymało radości na wieść o zgodzie na ich ślub.⁸

Co jakiś czas, w trakcie procesów beatyfikacyjnych, podczas koniecznych ekshumacji zwłok odkrywano, że niektóre ciała pomimo upływu wielu lat od pochówku, są w nienaruszonym bądź zaskakująco dobrym stanie. Nazywa się ich „niezniszczalnymi”. W przeszłości uznawano to za cud, dziś nadal jest to fenomen, który częściowo tłumaczy się specyficznymi warunkami przechowywania zwłok, lecz wciąż stanowi zagadkę dla naukowców. Również współcześnie można oglądać wiele przykładów tego rodzaju szczątków świętych kościoła katolickiego i prawosławnego, wystawionych w świątyniach w szklanych trumnach i sarkofagach.⁹ Ciekawy przykład pochówku w szklanej trumnie spotkamy w kościele św. Klary i św. Jadwigi we Wrocławiu, gdzie w krypcie znajduje się trumna ze szczątkami księżnej Anny Przemyślidki, zmarłej w 1265 r. Jej szkielet wśród pozostałości dawnej drewnianej trumny odnalazł ks. bp Heinrich Förster¹⁰ w 1857 r. i postanowił o powtórny pogrzebie księżnej

Fot. 3. Beata Anna Maria Taigi, kościół św. Chryzogona, Włochy, źródło: wikimedia, domena otwarta.

Fot. 4. Zmumifikowane ciało Zyty z Lukki, wystawione w bazylice San Frediano w Lukce, Włochy, źródło: wikimedia, domena otwarta.

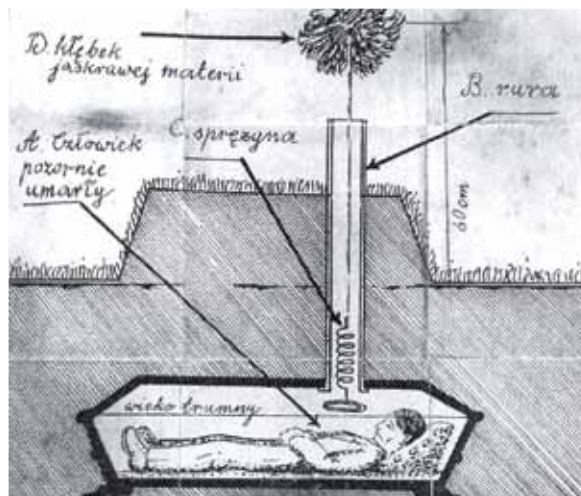
oraz złożeniu jej ciała w szklanej trumnie, wykonanej techniką witrażową z kawałków szkła połączonych ołowianymi profilami.

Ten rodzaj ekscentrycznego pochówku nie jest zarezerwowany wyłącznie dla świętych. Przeciętny śmiertelnik też miał prawo odejść z tego świata w nietuzinkowy sposób, jeśli tylko operował odpowiednimi funduszami. W Rzeczypospolitej od XVI w. aż po utratę niepodległości w końcu wieku XVIII, wzrosło zainteresowanie teatrem. Szczególnym rodzajem spektaklu był pogrzeb, w którym „zmarły uczestniczył, obserwując z trumny przez szklane okienko lub z pośmiertnego portretu umieszczanego na przodzie trumny ceremonię własnego pochówku.”¹¹

BY NIE BYĆ ŻYWCEM POGRZEBANYM

Od XVII w. do pierwszej połowy XIX w. rosła obawa przed pogrzebaniem żywcem – tafefobia.¹² Strach podsycali pogłoski o przypadkach odkopania zwłok w dziwnych pozach, z pozdzieranymi do krwi paznokciami, twarzami zniekształconych strachem i bólem, tak jakby próbowały wydostać się z trumien po pochówku. Wieka trumien zaś nosiły ponoć ślady paznokci od wewnętrznej strony. Panująca nieufność wobec lekarzy mylących wówczas stan śpiączki, omdlenia, letargu czy katatonii ze śmiercią, spowodowała wykształcenie szeregu zabiegów i dziwacznych wynalazków mających ustrzec przez przypadkowym pogrzebaniem żywcem. Należy dodać, że spory udział w popularyzacji tej fobii miały zdobywające wówczas popularność powieści grozy i podkoloryzowane plotki krążące wśród słabo wykształconej ludności. Jednym ze sposobów zapobiegania przypadkom omyłkowego pochówku było montowanie w wieku trumny szklanego okienka – wizjera, przez który można było oglądać twarz zmarłego i obserwować, czy ciało zamknięte w trumnie nie daje oznak życia. Na początku XIX w. w Paryżu, w miejskich kostnicach wystawiano niezidentyfikowane zwłoki wraz z rzeczami osobistymi denatów, na widok publiczny, mając nadzieję, że ktoś z odwiedzających rozpozna ciało. Budziło to powszechne zainteresowanie, podobne do spektakli teatralnych. Pokazy zwłok w kostnicach były popularne do tego stopnia, że gdy w 1804 r. wybudowano kostnicę przy cmentarzu Pere Lachaise, tłum gapiów odseparowano od zwłok grubą szybą, tworząc w ten sposób witrinę, na wzór paryskich butików. Fakt ten nadawał całemu wydarzeniu groteskowego wyrazu.¹³

Pośrednim efektem obsesji na punkcie śmierci może być kuriozalne zjawisko, jakim było rozpoczęcie produkcji szklanych trumien w latach 20. XX w. na terenie Stanów Zjednoczonych. Potrzeba opracowania alternatywy dla drewna, zapewniającej zabezpieczenie zwłok przed rozkładem, skutkowało opatentowaniem (1915 r.)¹⁴ przez Jamesa W. DeCampa z Blackwell w Oklahomie, produkcji szklanych trumien. Jego firma, DeCamp Consolidated Glass Casket Company, jako jedna z wielu produkowała szkło w technice prasowania, chwając się mierzącą 13 stóp wysokości, 25 stóp długości i 5 stóp szerokości prasą szklaną i określając ją największą na świecie w 1921 r.¹⁵ Pudła i wieka prasowano oddzielnie. Tafle trzeba było odprężyć przez około sześć godzin, aby zniwelować wewnętrzne naprężenia w szkłe.¹⁶ Dlatego początkowo produkowano tylko małe trumny w rozmiarze dziecięcym i prezentowano jako

Fot. 5. Projekt trumny ratunkowej Wojciecha Kwiatkowskiego z Poznania (1892 r.), źródło: wikimedia, domena owarta.

„próbki”, ponieważ były łatwiejsze do wykonania pod kątem technologicznym. Ich wnętrza wykładane były kosztownymi tkaninami, a całość stabilizowała metalowa rama z uchwyty, odseparowana od szkła filcem. Stosowano bezbarwne lub opalowe szkło¹⁷, a dno trumny zabezpieczała drewniana płyta.¹⁸ Jako ciekawostkę należy dodać, że przez wieki biały kolor szkła opalowego wynikał np. z dodatku popiołu z kości i rogów zwierzęcych do zestawu szklarskiego. Receptury na szkło kostne różniły się w zależności od regionu, w którym je wytwarzano. Wenecjanie dodawali do szkła cynę i ołów z domieszką wapna. Bernard Perrot, by uzyskać białe zabarwienie szkła barwił je antymonem, a inne francuskie przepisy wspominają o dodawaniu arseniku, także jako składnika klarującego masę szklaną. W 1669 r. Joachim Becher opracował „porcelanę ze szkła” dodając do szkła ołowiu, cyny i popiołu kostnego. W 1689 r. Johann Kunckel opublikował recepturę szkła opalowego i rozpoczęła produkcję. Efektem było półprzezroczyste białe szkło z oranżowymi prześwitami. Na tym przepisie opierała się cała niemiecka produkcja szkieł opalowych w XVIII w.²⁰ Jean-Antoine Chaptal w rozprawie „Éléments de chimie” z 1790 r., wspomina o możliwości wykorzystania ludzkich kości do wykonania szkła, by w ten sposób

Fot. 6. Reklama prasowa The Glass Casket Corporation. Trzech mężczyzn stojących w szklanej trumnie, prezentuje jej wytrzymałość na obciążenia.

11. http://www.wilanow-palac.pl/print/staropolska_kultura_spektaku.html

12. Tafefobia - chorobliwy lęk przed pogrzebaniem żywcem, źródło: <https://pl.wikipedia.org/wiki/Tafefobia>

13. A.J. Klein, *Death in the City of Light: The Culture of Death in Paris from the Middle Ages through the Nineteenth Century*, 2017, s. 46.

14. <https://blog.cmog.org/2012/10/25/the-glass-coffin/>

15. Katalog *American Glass Casket Company*, 1920, s. 3, Rakow Library, Corning Museum of Glass

16. <https://blog.cmog.org/2012/10/25/the-glass-coffin/>

17. Katalog *Perfection, The Crystal Glass Casket Company*, 1920, s. 4, Rakow Library, Corning Museum of Glass

18. Katalog *American Glass Casket Company*, 1920, s. 6, Rakow Library, Corning Museum of Glass

uczcić pamięć po zmarłych przodkach. Podaje, iż ze szkieletu ważącego 19 funtów (8,6 kg) można uzyskać pięć funtów szkła fosforowego (2,3 kg)²¹. Francuski architekt na początku XIX w., Pierre Giraud w książce „Les Tombeaux ou Essais sur les sepultures”²² z 1801 r., opisuje śmiały projekt wzniesienia w Paryżu przy Polach Elizejskich, monumentalnego założenia cmentarnego w formie kolumbarium,²³ gdzie na miejscu można przez gotowanie w ługu zwłok, oddzielić od ciała kości i wykonać z popiołów urny, tablice pamiątkowe lub inne elementy mogące stanowić część wystroju tego zbiorowego pomnika śmierci. Zaznaczył przy tym w przypisie dolnym: *Si l'on éprouvait quelques difficultés a faire un aussi noble emploi de ces restes précieux de l'humanité, alors on leur substituerait des os d'animaux domestiques, tels que ceux de boeuf, de mouton, de cheval, etc.*²⁴ Procesowi prażenia ludzkich kości w celu uzyskania popiołu do produkcji szkła poświęcił osobny rozdział pt.: *L'art de vitrifier les ossements humains par dartigues*²⁵, gdzie porównuje walory białego szkła kostnego do piękna chińskiej porcelany.²⁶ Ten makabryczny projekt nigdy jednak nie doczekał się realizacji. Jeszcze w XIX-wiecznych recepturach czeskich mistrzów można odnaleźć adnotacje o domieszce kostnego popiołu zamiast cyny w procesie produkcji szkła opalowego. Motyw dodawania kostnego popiołu i trującego arseniku do szkła w odniesieniu do omawianych trumien, dodatkowo uwydatnia ponury charakter tych wyrobów. Najczęściej do „zabielania” masy szklanej używano mączki z prażonych kości owczych, które stosunkowo najlepiej się do tego nadawały (również dlatego, że po wyprażeniu łatwiej je było rozetrzeć na miazki proszek o drobnych cząstkach). W książce „Actorum laboratorii chymici Monacensis, seu, Physicae subterraneae libri duet” Joachimusa Becherusa spisanej w 1669 r., w księdze I na stronie 150 autor dowodzi, że na równi z kośćmi owczymi do wytwarzania szkła nadają się kości ludzkie. *Homo vitrum est!*²⁷ – zaznacza.

Wracając do tematu szklanych trumien, miały one zapewnić całkowitą szczelność, higienę i odporność na działanie wilgoci, jak zapewniał ówczesny katalog firmy: *...will for all time resist the action of every destroying element to which burial caskets are exposed, oraz ...hermetically sealed by applying a composition which renders the casket air-tight, water-tight, vermin-proof and absolutely sanitary, thus assuring a perfect burial receptacle.*²⁸ Popyt na wyroby tego rodzaju zmalał, gdy okazało się, że część producentów

nie ma odpowiedniego wyposażenia i wiedzy technologicznej, by wykonać pełnowymiarowe trumny, zaś mniejsze modele służyły przede wszystkim celom marketingowym i sprzedaży akcji inwestycyjnych firm.²⁹ Z czasem udoskonalono technologię odprężania szkła dużych rozmiarów i wkrótce wykonanie pełnowymiarowych trumien stało się możliwe. Dokonała tego firma The Glass Casket Corporation w Altoona z Pensylwanii, a potwierdził raport przygotowany przez Narodowe Biuro Standardów. Pomimo ostatecznego sukcesu produkcyjnego szklane trumny już nigdy nie zdobyły dużej popularności. Znane są tylko dwa zachowane przykłady „dorosłych” trumien ze szkła z tamtego okresu: jeden znajduje się w kolekcji Corning Museum of Glass, a drugi w National Museum of Funeral History w Houston w Teksasie.³⁰ Egzemplarz z Corning na pierwszy rzut oka nie odróżnia się niczym od zwyczajnej trumny. Ma standardowe wymiary: 52,1 cm × 212,7 cm × 67,3 cm, wewnątrz wyłożono marszczonym jedwabiem, a pudło i wieko pokrywa ozdobna tkanina o kwiatowym motywie dekoracyjnym. Całość otacza metalowa rama połączona z okuciami. Lecz niewielki wycinek w tkaninie pozwala zobaczyć bezbarwną szklaną konstrukcję, szczelnie ukrytą pod tekstylną otuliną. Trumna prezentowana w National Museum of Funeral History wygląda podobnie, choć w tym przypadku, ozdobna tkanina znajduje się wewnątrz szklanej konstrukcji pudła i wieka trumny. Podobnie, całość wzmacnia solidna rama, opaski i okucia z metalu.

Istnieje też unikatowy watek polski w historii szkieł funeralnych.

Fot. 7. Trumna z ciałem Józefa Piłsudskiego w krypcie św. Leonarda, źródło: Narodowe Archiwum Cyfrowe, domena otwarta.

19. O. Drahotova, *Szkło Europejskie*, 1984 Warszawa, s. 153. W hisrotycznym szklarstwie europejskim używano żargonowej nazwy „popiół kostny” (z niem. *Knochenasche*) dla mączki z prażonych, wyżarzonych na białe (nie zwęglonych, czy spopielionych) kości owczych, bądź ewentualnie ludzkich. W XVII w. kości ludzkie uchodziły za składnik magiczny, mający moc sprawczą.
20. O. Drahotova, *Szkło Europejskie*, 1984 Warszawa, s. 144–145
21. G.R. Porter, *A Treatise on the Origin, Progressive Improvement and Present State of the Manufacture of Porcelain and Glass*, 1832, s. 223.
22. P. Giraud, *Les tombeaux, ou, Essai sur les sépultures*, 1801 Paryż, s. 18.
23. Kolumbarium – zbiorowy grobowiec w formie budowli lub sali z niszami na urny, typowy dla rzymskiej i wczesnochrześcijańskiej architektury cmentarnej; obecnie: pomieszczenie na urny przy krematoriach cmentarnych, źródło: Słownik Języka Polskiego PWN, <https://sjp.pwn.pl/sjp/kolumbarium;2563954>
24. Tłum. autora: „Gdyby były jakieś trudności z wykorzystaniem tak szlachetnego materiału jakim są szczątki ludzkie, zastąpimy je kośćmi zwierząt domowych, takich jak bydło, owce, konie, itd.”
25. tamże, s. 32–42
26. tamże, s. 32
27. J.J. Becher, *Actorum laboratorii chymici Monacensis, seu, Physicae subterraneae libri duet*, 1681, Francofurti, imp. Mauritii Georgii Weidmanni, s. 150.
28. Katalog *American Glass Casket Company*, 1920, s. 7, Rakow Library, Corning Museum of Glass, tłum. autora: „...będzie zawsze opierać się działaniu każdego czynnika niszczącego, na który narażone są trumny po pochówku.”, oraz „...szczelnie zamknięte poprzez zastosowanie kompozycji, która sprawia, że trumna jest hermetyczna, wodoszczelna, odporna na szkodniki i całkowicie higieniczna, zapewniając w ten sposób doskonały pojemnik do pochówku.”
29. <https://blog.cmog.org/2012/10/25/the-glass-coffin/>
30. <https://blog.cmog.org/2018/10/30/the-american-glass-casket-industry/>
31. P. Jamski, *Pocztówki z Kresów przedwojennej Polski*, 2012 Warszawa, s. 52, ISBN 978-83-01-17097-4

W 1935 r. w Hutach Szklanych Juliusza Stolle „Niemen” S.A. odlano z błękitnego szkła urnę, w której w mauzoleum na cmentarzu Na Rossie w Wilnie złożono serce Józefa Piłsudskiego. Urnę wykonał zakładowy majster Edmund Miatkowski.³¹ Ciało marszałka zostało pochowane w krypcie św. Leonarda na Wawelu, a w czerwcu 1937 r., na polecenie metropolity krakowskiego abpa Adama Stefana Sapiehy, trumnę przeniesiono do krypty pod Wieżą Srebrnych Dzwonów. Szczątki Marszałka złożono w przeszklonym sarkofagu o żelaznej konstrukcji, przykrytej mosiężnymi blachami. Sarkofag został poddany kompleksowej renowacji w 2018 r., pierwszy raz od lat 30.

EKSCENTRYCY I VIPY

Dziś chyba nikt nie marzy, by zasnąć wiecznym snem w kryształowej trumnie. Choć słynny fryzjer Antoine (Antoni Cierplikowski, 1884–1976, ur. w Sieradzu) robił to za życia, sypiając w łożu stylizowanym na szklaną trumnę, czym szokował opinię publiczną początku XX w. W tym i podobnych przypadkach takie realizacje były przejawem ekscentryzmu i są raczej niszowe zarówno na ówczesnym, jak i współczesnym rynku funeralnym. Wciąż jednak żywa jest tradycja umieszczania ciał zmarłych dostojników w szklanych trumnach, jak sarkofag w mauzoleum Lenina, czy ten, w którym eksponowano szczątki Kim Dzong Ila po jego śmierci.

Fot. 8. Ekscentryczny mistrz fryzjerstwa Antoni Cierplikowski, znany jako Antoine de Paris, Nowy Jork, 1938 r., źródło: Narodowe Archiwum Cyfrowe, domena otwarta.

Wartym wspomnienia jest nagrobek w formie sarkofagu dla duńskiej królowej Małgorzaty II, projektu duńskiego artysty Bjøerna Nørgaarda, zrealizowany we współpracy z wybitnym artystą szkła Zdeněkiem Lhotskim, w Pelechovie koło Železnej Brodu w Czechach. Przybrał on formę kapsuły w całości odlanej z masywnego szkła, wewnątrz której znajdują się wizerunki królewskiej pary wyrzeźbione wgłębnie w szklanej masie. Sarkofag wspiera się na kamiennych słupach ze srebrzonym motywem słoniowej głowy, a na szczycie umieszczono rzeźbę z brązu. Od 2018 r. gotowy już sarkofag znajduje się w kaplicy bocznej katedry Roskilde w Danii. Jest to przedśmiertny grobowiec, gdyż królowa nadal żyje. Do czasu śmierci monarchini, nagrobek jest zakryty drewnianą skrzynią.

Ostatni przytoczony przykład monumentalnego sarkofagu częściowo odlanego ze szkła dowodzi, że przy aktualnym poziomie rozwoju technologii, możliwości są prawie nieograniczone. Coroczne targi funeralne przynoszą kolejne nowinki. W bogatej ofercie firm pogrzebowych można znaleźć kamienne i drewniane trumny ze szklanym wiekiem, lecz tendencja zdaje się podążać w stronę naturalnych i biodegradowalnych substancji niezanieczyszczających środowiska. Szkło jako materiał pochodzenia naturalnego wpisuje się w ten trend, ale przede wszystkim w odniesieniu do szklanych urn pogrzebowych, których oferta jest bardzo szeroka, zwłaszcza na obszarze Stanów Zjednoczonych. Tym samym, historia zatacza symboliczne koło, nawiązując do starożytnych tradycji pochówku prochów w szklanej kapsule. Szkło jest kruche i równocześnie odporne na wpływ czasu, może więc stać się symboliczną obietnicą życia wiecznego.

mgr Adam Włodarczyk

Artysta plastik, witrażysta. Absolwent i doktorant Wydziału Ceramiki i Szkła wrocławskiej ASP (praca doktorska pod kierunkiem dr hab. Ryszarda Więckowskiego). Miłośnik historii szkła, rzemiosła artystycznego i architektury.

e-mail: adam.wlodarczyk88@gmail.com

LITERATURA

- [1] O. Drahotova, *Szkło Europejskie*, 1984 Warszawa 1984
- [2] A.J. Klein, *Death in the City of Light: The Culture of Death in Paris from the Middle Ages through the Nineteenth Century*, 2017, s. 46.
- [3] Katalog *American Glass Casket Company*, 1920, Rakow Library, Corning Museum of Glass
- [4] Katalog *Perfection, The Crystal Glass Casket Company*, 1920, s. 4, Rakow Library, Corning Museum of Glass

Fot. 9. Szklany sarkofag Królowej Marii II, Roskilde, Dania, źródło: wikimedia, domena otwarta.

- [5] G.R. Porter, *A Treatise on the Origin, Progressive Improvement and Present State of the Manufacture of Porcelain and Glass*, 1832
- [6] P. Giraud, *Les tombeaux, ou, Essai sur les sépultures*, 1801 Paryż
- [7] P. Jamski, *Pocztówki z Kresów przedwojennej Polski*, 2012 Warszawa, s. 52, ISBN 978-83-01-17097-4 (dostęp: 18.12.2019)

ŹRÓDŁA ELEKTRONICZNE

- [1] https://www.grimmstories.com/pl/grimm_basnie/szklana_trumna (dostęp: 18.12.2019)
- [2] <https://encyklopedia.pwn.pl/haslo/edykt-mediolanski;3896583.html> (dostęp: 18.12.2019)
- [3] <https://pl.khanacademy.org/humanities/world-history/ancient-medieval/christianity/a/roman-culture> (dostęp: 18.12.2019)
- [4] <https://encyklopedia.pwn.pl/haslo/Sobor-Nicejski-I;3977042.html> (dostęp: 18.12.2019)
- [5] <https://gloria.tv/post/AUeXBaZeyKdG4stSuHyxzUnUL> (dostęp: 18.12.2019)
- [6] <https://www.niedziela.pl/artykul/25459/O-kulcie-swietych-i-relikwii> (dostęp: 18.12.2019)
- [7] <https://pl.wikipedia.org/wiki/Relikwie> (dostęp: 18.12.2019)
- [8] http://muzea.malopolska.pl/obiekty?p_p_id=101static&p_p_lifecycle=1&p_p_state=exclusive&p_p_mode=view&p_p_col_id=column-1&p_p_col_pos=7&p_p_col_count=10&_101static_struts_action=%2Fasset_publisher%2Fexport_journal_article&_101static_groupId=54355&_101static_articleId=1126524&_101static_targetExtension=pdf (dostęp: 18.12.2019)
- [9] <http://archiwum.wiz.pl/1999/99113800.asp> (dostęp: 18.12.2019)
- [10] <https://wroclaw.wyborcza.pl/wroclaw/1,142076,20903312,kim-jest-krolewna-w-szklanej-trumnie-maciejewska.html?disableRedirects=true> (dostęp: 18.12.2019)
- [11] http://www.wilanow-palac.pl/print/staropolska_kultura_spektaklu.html (dostęp: 18.12.2019)
- [12] <https://blog.cmog.org/2012/10/25/the-glass-coffin/> (dostęp: 18.12.2019)
- [13] <https://blog.cmog.org/2018/10/30/the-american-glass-casket-industry/> (dostęp: 18.12.2019)